

ТАТАРКЕВИЧ ЯРОСЛАВ ОЛЕГОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри кримінального права*

«ВИКРАДЕННЯ» ТА «РОЗКРАДАННЯ» ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ПОНЯТТЯ

У вітчизняній кримінально-правовій доктрині такі поняття, як викрадення та розкрадання переважно розглядаються як синоніми, що, вірогідно, зумовлюється їх спільним корінням.

Проте, у тлумачних словниках ці терміни мають дещо різний зміст. Викрадення тлумачиться як злочинне захоплення (загарбання) чужого майна, а розкрадання – як злочинне привласнення майна, здебільшого, державного чи громадського [1, с. 912]. Слід зазначити, що саме у цьому аспекті використовує поняття розкрадання законодавець деяких зарубіжних країн. Так, наприклад, відповідно до § 255 Загальногромадянського Кримінального кодексу Норвегії за розкрадання підлягає покаранню той, хто з метою привласнення собі чи іншій особі незаконного прибутку неправомірно розпоряджається чи іншим чином привласнює рухоме майно, яке знаходиться у його володінні, але повністю чи частково належить іншій особі або протизаконно розпоряджається грошима, які він зібрав для іншого чи які йому довірені іншим чином. Суб'єктом цього діяння може бути як офіційна посадова особа, так і інша особа, яка порушує довіру, якою вона користувалася у зв'язку із заняттям певною діяльністю. В аналогічному аспекті використовує поняття розкрадання і бельгійський законодавець (ст. 240 КК Бельгії).

При аналізі положень зарубіжного кримінального законодавства звертає на себе увагу ще одна обставина. Хоча такі словосполучення, як «викрадена річ», «викрадає річ», «викрадає особисту вогнепальну зброю» та слово «викрадач» доволі часто зустрічаються у тексті статей про майнові злочини, сам термін викрадення для характеристики цих діянь не використовується. Він вживається при визначенні посягань на особисту свободу, інтереси неповнолітніх тощо і має принципово інший зміст у порівнянні з крадіжкою. На відміну від вітчизняної доктрини, де викрадення людини, за аналогією із злочинами проти власності, традиційно пов'язується з таємним або відкритим вилученням особи [2, с. 339] (ст. 124¹ КК УРСР 1960 р. прямо визначала торгівлю людьми як відкрите чи таємне заволодіння людиною для подальшого продажу або іншої оплатної передачі), тут мова йде про незаконне захоплення людини (ст. 183 КК Швейцарії, § 234 КК ФРН), незаконне підпорядкування кого-небудь собі чи іншій особі (§ 224 КК Норвегії), які відбуваються із застосуванням насильства, хитрощів або погроз (ст. 183 КК Швейцарії), насильства, погрози заподіяння відчутної шкоди або хитрощів (§ 235 КК ФРН), насильства, хитрощів чи погроз (§ 2 ст. 428 КК Бельгії), сили, небезпечної погрози чи хитрощів (§ 102 КК Австрії), сили, погроз чи підступності (§ 224 КК Норвегії) тощо.

Такий підхід уявляється абсолютно правильним, оскільки цілком зрозуміло, що таємне вилучення людини проти її волі з місця її перебування та переміщення в інше місце [2, с. 339] є неможливим за визначенням. Не даремно, у деяких джерелах підкреслюється, що викрадення людини майже завжди супроводжується фізичним або психічним насильством [3, с. 107], хоча законодавець деяких колишніх радянських республік все ж таки наполягає на тому, що викрадення людини може бути таємним чи відкритим (ч. 1 ст. 131 КК Республіки Вірменія, ч. 1 ст. 182 КК Республіки Білорусь). Вилучення, як дія, спрямовується виключно на річ, що є складовою відноси власності. У свою чергу річчю є лише предмети матеріального світу (ст. 179 Цивільного кодексу України). З огляду на це, предметом вилучення не може бути людина, яка, до того ж, є суб'єктом суспільних відносин. Ігнорування цієї обставини так або інакше призведе до визнання людини предметом злочину, а у підсумку, всупереч ст. 177 ЦК, і об'єктом цивільних прав.

Незважаючи на те, що викрадення тлумачиться у словниках як злочинне захоплення чужого майна, з кримінально-правових позицій адресатом захоплення може бути лише людина. Саме у цьому контексті зазначене поняття використовується у ст. 147 (захоплення заручників, тобто особи), ст. 349 (захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника), ст. 349¹ (захоплення журналіста як заручника). Ситуацію дещо ускладнює та обставина, що законодавець використовує поняття захоплення не тільки як синонім викрадення, а й в іншому аспекті – для характеристики дій винного із встановлення свого контролю на певних об'єктах нерухомості (ст. 206 – захоплення цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів; ст. 278 – захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна; ч. 2 ст. 279 – захоплення вокзалу, аеродрому, порту, станції або іншого транспортного підприємства, установи або організації; ст. 341 – захоплення державних або громадських будівель чи споруд). Але і в цьому випадку, як і при викраденні людини, мова йде про незаконне утримання цих об'єктів, а не про їх вилучення. Тобто, так або інакше, законодавець не позиціонує захоплення, як майновий злочин.

Викрадення людини може здійснюватися не тільки шляхом застосування примусу, а й шляхом повідомлення (неповідомлення) потерпілому певних відомостей, внаслідок чого він сам іде з викрадачем у те місце, де згодом примусово утримується, не підозрюючи про це. Втім, західний законодавець називає такі дії винного не обманом, а хитрощами чи підступністю, вірогідно бажаючи виокремити їх від шахрайського обману, метою якого є вилучення майна.

Поняття викрадення включає до себе і випадки захоплення людини із використанням безпорадного стану (малолітній вік, психічна хвороба чи недоумство). Згода малолітнього на його захоплення не звільняє викрадача від кримінальної відповідальності, що прямо зазначається у кримінальному законодавстві деяких зарубіжних країн. Так, наприклад, відповідно до ст. 428 КК Бельгії той, хто викрав неповнолітнього,

який не досягнув дванадцяти років карається навіть тоді, коли неповнолітній добровільно пішов за своїм викрадачем

Таким чином, слід дійти висновку про те, що поняття викрадення у кримінально-правовій площині може використовуватися лише для характеристики посягань, не пов'язаних з вилученням чужого майна. Що ж стосується діянь, передбачених ст. ст. 185-187, 189-191 КК, то для їх визначення доцільно використовувати поняття розкрадання, яке несправедливо було віддано забуттю розробниками КК України 2001 р.

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що незважаючи на спільне етимологічне коріння термінів «викрадення» та «розкрадання» у кримінально-правовій площині вони мають різний зміст. Поняття викрадення підкреслює спрямованість діяння на фізичну свободу людини, коли об'єктом злочинного впливу виступає суб'єкт відповідних суспільних відносин. Тому, захоплення, яке є основою поняття викрадення, може здійснюватися шляхом використання примусу, безпорадного стану (малолітній вік, хворобливий стан), а також різних способів впливу на свідомість потерпілого (хитрощі, підступність тощо). Але, за будь-яких умов, воно не може бути таємним чи відкритим, оскільки факт посягання на фізичну свободу завжди усвідомлюється потерпілим чи його законними представниками (у разі захоплення малолітньої чи недієздатної особи). Виходячи з цього, використання законодавцем поняття викрадення (захоплення) у ст. ст. 146, 146¹, 147, 149, 349, 349¹, 444 є цілком виправданим, на відміну від ст. 206, ст. 278 чи ст. 341, де мова, скоріше за все, повинна йти про незаконне зайняття чи утримання відповідних об'єктів нерухомості, які цілком можуть поєднуватися із захопленням людини та утворювати з ним сукупність. До речі, ст. 197¹ КК (самовільне зайняття земельної ділянки) виходить саме з такого порозуміння, не пов'язуючи, на противагу ст. 206 КК, зайняття цього об'єкта нерухомості із захопленням.

Що ж стосується поняття розкрадання, то воно підкреслює спрямованість діяння на речові відносини, коли об'єктом злочинного впливу є їх предмет, який має усі необхідні ознаки. Саме він може вилучатися таємно чи відкрито для оточуючих (сам предмет є неживим і нічого усвідомлювати не може), із застосуванням насильства чи обману, які спрямовуються не на предмет, а на його власника чи з використанням щодо нього певних правомочностей. Тому, розкрадання завжди пов'язано з зменшенням майнової маси власника чи іншого володільця цього майна, а не із зменшенням кількості людських істот, які знаходяться у стані фізичної свободи.

Такий підхід обумовлює доцільність скасування вказівки на «викрадення» у диспозиціях ч. 1 ст. 185 та ч. 1 ст. 186, повернення до розділу VI Особливої частини КК України поняття розкрадання та визначення усіх його форм через поняття «вилучення». Предметні посягання не на речові відносини, а на інші охоронювані КК об'єкти могли б характеризуватися за допомогою терміну «заволодіння». Це дозволило б уникнути ототожнення таких понять як заволодіння та вилучення (для діючого КК України така ситуація є типовою, наприклад, п. 1 примітки до

ст. 289) та, у підсумку, спряло б більш чіткому розмежуванню розкрадання із суміжними складами злочинів.

Список використаної літератури:

1. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. М.: ИТИ Технологии, 2003. 944 с.
2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар у 2-х т. Т. 2: Особлива частина / за заг. ред.. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. Х.: Право, 2013. 1040 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. К.: Юрінком інтер, 2018. 1104 с.

Ключові слова: викрадення, захоплення, фізична свобода, розкрадання, речові відносини, вилучення, заволодіння.

Ключевые слова: похищение, захват, физическая свобода, хищение, вещные отношения, изъятие, завладение.

Key words: abduction, seizure, physical freedom, theft, property relations, seizure, seizure.

ГУМЕНЮК АЛІНА СЕРГІЙВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
фахівець другої категорії науково-дослідної частини*

ЩОДО ВРАХУВАННЯ ОСОБИ ВИННОГО ПРИ ВИРІШЕННІ ПИТАННЯ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

Загальновідомо, що однією з гарантій функціонування сучасного демократичного суспільства традиційно вважається своєчасне виявлення осіб, які вчинили злочини, а також притягнення їх до кримінальної відповідальності, зокрема, у вигляді конкретного виду покарання, що, багато в чому, має слугувати певним «уроком» не тільки для таких осіб, а й «прикладом» для всіх інших членів соціуму, та покликане «застерігати» їх під загрозою застосування т. зв. «негативних заходів впливу» з боку держави, не вчиняти суспільно небезпечні діяння, що можуть становити собою порушення норм законодавства про кримінальну відповідальність. Примітно, що подібні негативні заходи впливу зазвичай проявляються в державному осуді особи за вчинене. Разом з цим, сьогодні, в умовах гуманізації кримінально-правової політики, все більше уваги починає приділятися питанню щодо того на скільки раціональним вбачається застосування відповідних заходів у тих інших ситуаціях, зокрема, за наявності певних обставин та/або позитивних дій з боку осіб, які вчинили злочини. Так, мова йде про доцільність застосування до цих осіб т. зв. «заохочувальних» кримінально-